

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj X.

V sredo 7. januarja (poznzimna) 1852.

List 2.

Pravila,

po katerih se ima prihodnje vladanje v kronovinah austrijskiga cesarstva ustanoviti.

Kakor smo v poslednjim listu „Novic“ naznanili, so presvitli cesar po vzdignjeni vstavni vladi od 4. marca 1849 in po zaslišanju Svojiga ministerskiga in deržavniga svetovavstva 31. decembra lanjskiga leta za nar važniši in potrebniši zadeve glavne pravila določili, po katerih se ima v vsih austrijskih deželah vladija vpeljati. Te pravila so splošna podloga vsih izvirajočih postav, ktere imajo po nar višjim ukazu dotične ministerstva brez pomude izdelati in cesarju v poterjenje predložiti. Postave pa, katerih pričujoče pravila ne zapopadejo, se bojo pozneje določile, kakor jih bosta skušnja in skerben prevdarek vsih potreb različnih austrijskih narodov razodela; dosihmal ostanejo tu sèm spadajoče sedanje postave v svoji veljavnosti.

Poglavne pravila, ki so jih cesar že sedaj kot podlogo prihodnje vladije v vsih kronovinah austrijskiga cesarstva naukazali, so zapopadene v sledečih 36 razdelkih, kteri so vsacimu deržavljanu vediti potreba.

§. 1. zapové, da vse pod starimi zgodovinskimi ali novimi imeni v austrijsko cesarstvo zedinjene dežele so neločljivi obstojni deli austrijsko-cesarske nasledne samovlade.

§. 2. določi, da imé „kronovina“ veljá le v vradnim jeziku kot občni zaznamek; scer pa se ima vsaka dežela po svojim imenu (na priliko: kraljestvo, vojvodstvo itd.) imenovati.

§. 3. zapové, da obsežik kronovin se ima obderžati s privzderžkam tacih sprememb, ki bi jih utegnile opravne potrebe nanesti.

§. 4. naukaže v vsaki kronovini toliko cesarskih okrajnih ali kantonskih vradnij kolikor jih je potreba, in pod tistimi imeni, ki so v vsaki deželi navadne bile (na priliko pri nas: okrajne ali kantonske komisije); v teh vradnijah imajo, kar koli je mogoče, vse opravne oblasti zedinjene biti (na priliko tudi sodije).

Po §§. 5. in 6. bojo v večih kronovinah čez kantonske vradnije kresijske vradnije z navadnimi imeni (stolica, delegacija, kresija) postavljene, čez te pa deželne poglavarstva.

Po §. 7. ostanejo za krajne soseske ali srenje tiste, kakor so nekđaj bile ali so še sedaj, brez da bi se njih združenje, kjer je potrebno ali kjer se dokazano želi, branilo.

Po §. 8. se ima gledati pri vstanovitvi krajnih sosesk na razloček med kmečkimi in mestnimi soseskami, in zlasti pri mestnih soseskah

na poprejšno lastnost in posebne razmere kraljevih in cesarskih mest.

Po §. 9 je pri vstanovitvi kmečkih sosesk dovoljeno, da se poprejšni grajšinski veliki posestniki pod gotovimi in v vsaki deželi natanjko določljivimi pogodbami iz zaveze krajnih sosesk ločijo in naravnost pod okrajne cesarske vradnije postavijo. Več grajšinskih tikama sosednih okolic se zamore v ta namen združiti.

Po §. 10. morajo predstojniki kmečkih in mestnih sosesk od vlade poterjeni biti, ali jih po okolišinah tudi vlada izvoli. V zvestobo in pokoršino cesarju in zvesto spolnjenje svojih dolžnost se bojo v prisego vzeli. Tudi višji soseskine vradniki morajo tam, ker soseskine okolišine to nanesejo, po vladi poterjeni biti.

Po §. 11. je volitev soseskineh predstojnikov in odbornikov s postavnim prideržkam soseskam prepušeno; kako se bojo pa volili, bo posebna postava določila.

§. 12. zapové, da soseskine predstojniki in odborniki se imajo tako imenovati, kakor so se navadno v vsaki deželi nekđaj imenovali.

§. 13. Opravitstvo sosesk obseže sploh soseskine reči, vunder s to zavezo, da imajo soseske in njih predstojniki predstavljeno cesarsko oblast v vsih občinskih zadevah, ki jih bojo splošni ali posamski naukazi terjali, s svojo pripomočjo podpirati. Tudi v lastnih soseskineh zadevah se imajo imenitniši dela in sklepi, ktere bo soseskina postava bolj natanjko določila, v pretres in poterjenje cesarski vradii predložiti.

Po §. 14. ima očitnost (javnost) soseskineh pomenkov jenjati, razun posebnih slovesnost; vunder je dovoljeno, da se dotičnim sosesčanam pogled v posebne zadeve ne brani.

Po §. 15. so soseske praviloma kantonskim vradijam podložne, le izjemno znajo ktere z oziram na njih posebne lastnosti kresijam ali deželnim poglavarstvom neposredno podložne biti.

(Konec sledi.)

Premišljevanje, kako se prihodnjič povodnjim ubraniti.

(Dalje.)

Kislic (Sauerstoff) je tista pervina in nevidljiva stvar v zraku (ljuftu), ktera druge reči, kakor mleko, vol, vino i. t. d., okisa in od tod imé „kislic“ ima; ko bi v zraku kislica ne bilo, bi se te reči ne skisale; on je obstojni del ne le zraka, temuč tudi vode; rastljin, žival, mnogih rud i. t. d. — on dela na svetu nar veči spremine; človek, ži-

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Odgovorni vrednik *Dr. Janez Bleiweis.*

Tečaj **X.**

V saboto 10. januarja (poznozimna) 1852.

List **3.**

Minljivost.

Ko spred pene pene zginе.
Ura uri se ugane,
Dan za dnevam v nōči mine,
Teden memo tedna plane;

Mesci, leta, ko valovi
V pretečenost se dervijo;
Čas pomigne, in rodovi
Ko dim v zraku se zgubijo;

In kar' rod za rodam dela,
Čas natihoma podira;
Mest posutih versta cela
Ti resnico to podpira.

Ako ravno pa terdnjave
Zidane se razvalijo,
In gor plešastih višave
Strel in mraza se drobijo;

Vunder, človek! list na veji,
Misliš vekomaj živeti,
Biti vedno visokeji,
Ino nikdar persteneti!

Tode alj prek misli tēle
Čas odmérjen ne potēče?
Ali smert ti veke cēle:
»Idi z mano!« ne porēče? — č.

Pravila,

po katerih se ima prihodnje vladanje v kronovinah austrijskiga cesarstva vstanoviti.

(Konec.)

§. 16. Po posebnih razmerah vsake dežele se ima za vsako deželo posebni red (posebna postava) za kmečke soseske in za mesta izdelati. Sploh bo pri tem redu veljalo, da tisti, kdor ima veči posestvo ali kdor več davka plačuje, bo imel v soseskinih zadevah tudi več govoriti in pri volitvah soseskinih predstojnikov in odbornikov tudi veljavniši glas; sicer naj tudi društva za duševne in materialne namene določljivo veljavnost imajo. — V Lombarsko-Beneškem kraljestvu ima sedanja srenjska postava obstati, dokler ne bo kakošnih poprav treba.

§. 17. Sodbe sklepajo v imenu Njih c. k. apostoljskiga veličanstva za to poklicane vradije in sodije po obstoječih postavah.

Po §. 18. je z vradniki pravosodja in sodniki, katerih samostojnost v postavnim spolnovanju sodniškiga opravilstva se ima varovati, gledé na njih druge osebne službine razmere po ravno tistih predpisih ravnati, ki veljajo za državne vradnike sploh.

Po §. 19. se imajo sodnije od opravnih vradnij pri sodniških zbornih (kolegialnih)

sodnijah in pri sodnijah druge in tretje stopnje sploh ločiti in samosvojne biti, pri sodnicah prve stopnje pa le v lombarsko-beneškem kraljestvu in tam, kjer se bo to neopustljivo potrebno skazalo. Scer se ima pri posamskih sodnijah, ki so sodnije prve ali nar nižji stopnje, sodništvo združiti z opravnistvam v okrajni (kantonski) vradii (to je, kakor so poprej pri kantonskih komisarijatih tudi sodništva bile, tako ima spet biti), in, če zamore biti, naj bo komisár tudi sodnik, ali sodnik tudi komisár; ako ne more oboje službe opraviti, naj se postavi posebni komisár ali posebni sodnik.

§. 20. zapové, da v pravnih in nepravdnih civilnih in kazenskih zadevah morajo 3 sodne stopnje biti.

§. 21. Zgól sodijske, kakor take prve sodijske vradnije, ktere imajo tudi politiške oprave v svoji oblasti, so poklicane v civilnih zadevah v določenih mejah — v prestopkih in posamsko zaznamovanih pregreških — storjeni pregrešek ali prestopok izvesti in v vsim kazenskim sodijam pripomoči, česar one zastran tega potrebujejo.

Po §. 22. se bojo v primernih okolicah, kolikor bo moč, gledé na politiško deželno vredbo, zborne sodije postavile kot prva stopnja za sodijstvo hudodelstev in posamsko zaznamovanih pregreškov kakor tudi za vse pravdne zadeve, ktere opravilstvo okrajnih vradij presežejo.

§. 23. zapové, da druga sodijska stopnja so deželne nadsodije.

§. 24. Tretja sodijska stopnja se imenuje narvišji sodija.

§. 25. V prestopkih in tudi v pregreških, ako ti pregreški v opravilstvo okrajnih vradij spadajo, je preiskovavna obravnava po nar krajši in nar prostejši poti predpisana.

Po §. 26. se v kazenskih zadevah, ktere pridejo pred zborne sodije, ravna sodba po pravilu zatožbe, zatoženec dobi zagovornika, in poslednja obravnava je ustna.

§. 27. Obravnave niso očitne (javne); vunder so pri ustni obravnavi v prvi stopnji zatožencu poslušavci pripušeni, ako predsednik dovoli, katerih ima pravico toliko pripustiti, kolikor za prav spozná.

§. 28. Posrednik zatožbe je državni pravdnik, kteriga opravilstvo pa le kazensko pravdo obseže.

§. 29. Porotne sodbe imajo jenjati.

§. 30. Sodijo le poterjeni sodniki. Rzsodki v kazenskih zadevah se takole glasé: zatoženi je „kriv“ ali „nedolžen“ (nekriv), ali pa „je odprosten zatožbe“.

§. 31. Deželne nadsodije in nar višji sodija ravnajo vse le pismeno.

§. 32. Posebne postave bojo bolj natanjko določile opravilstvo sodijskih vradij.

§. 33. Vesoljni deržavljanski zakonik, kot zapopadek vesoljniga prava za vse deržavljane austrijskiga cesarstva, ima eden in edini povsod biti, in se ima tudi tam, kjer še dosihmal ni veljaven, s primernimi pripravami in z oziram na posebne deželne razmere, vpeljati; tako ima tudi kazenska postava edina biti za celo cesarstvo.

§. 34. V posamesnih kronovinah se bojo posebne postave dale za stanovsko ali z določenim zemljišnim posestvom prevedeno dedno žlahno gospôdo (dedno plemstvo), v katerih se bojo zaznamovale njene prednosti in dolžnosti; zlasti pa se ji bo, kar bo le moč, naprava majoratov in fideikomisov polajšala. Pri tacih kmetih, pri katerih posebni predpisi obstojé, da se veči zemljištvo ne smé razkositi, imajo ti predpisi veljavni obstati.

§. 35. Kresijam in deželnim poglavarstvom bojo v posvetovanje odbori na strani stali, kateri se bojo izvolili iz posestnikov dedne žlahne gospôde, iz posestnikov večih in manjših kmetij in iz obertnikov (rokodelcov), katerim odborom se bo naznanilo, v čem se bojo posvetovali in kako delječ njih opravilstvo seže. Ako bi v kakošnih zadevah tudi svetovavcov iz družih stanov želeti bilo, se imajo tudi ti v sovet vzeti. — Posebne postave bojo vse to bolj natanjko določile.

§. 36. Pri cesarskih okrajnih (kantonskih) vradijih se včasih bojo predstojniki v dotični okraj (kanton) spadajočih sosésk, in tudi lastniki večih zemljiš ali njih pooblastenci, ki niso v soseskini zavezi, v shod za posvét svojih zadev poklicali.

Kako ravnati, da cvetje sadnih drevés ne pozébe.

Marsikteri, ki na vertiču ali po njivah sadne drevesa redí, je že žalostno skušnjo storil, da mu je pomladanski mraz večji del ali včasih celò vse cvetje njegovih drevés posmodil in pokončal. Kako bi se dalo temu pomagati?

Star kmetovavec za to nesrečo sledeče pripomočke nasvetje:

Ker sadunosne drevesa, ktere na prav sončnih krajih stojé, pomladi berzo poganjajo in cve-tejo, cvetje pa velikokrat pozneji mraz pokončá, vam hočem, prijatli in sosedje, da vas te škode obvarjem, s svojim ravnanjem soznani, po katerim jez že mnogo let svoje drevesa prena gliga popkanja in cvetenja obvarujem, in pozebo cvetja skorej vselej zabranim.

Pervi č postavim take zgo-dej cveteče sadunosne drevesa že koj o začetku, če je mogoče, le na take kraje, kjer ne dobivajo preveč raniga (juterniga) ali poldnevniga sonca.

Drugič obložim mesca svečana ali sušca, ko je zemlja še prav zmerznjena, debila teh drevés pri njenih koreninah, kakor dalječ se okoli pod zemljo razprostirajo, visoko z listjem, snegam ali zdrobljenim ledam. To pokrivalo zadržuje drevésa, da ne popkajo prehitro (prerano) in se še takrat preč vzame, kadar se ni nobeniga mraza več bati.

Poslednjič postavim, posebno pred pertlikovce, kader se pomladi mraza bojim, kjer se cvet

že prikazuje, pred vsako drevesce 1 ali 2 posodi (čebra) z vodo napolnjeni, si spletem in pripravim vervi iz slame, privežem en konec vsaciga teh vervi verh drevesca, drugi konec vtaknem pa u eno teh posod u vodo. Slamnata verv, ktera čez drevesne vejice dol seže, odpelje mraz z drevesa u vodo. Pri visocih drevesih je to ravnanje nekako težavniši, pa se vunder dobro poplača. Kadar se voda u posodah z ledam pokrije, se ta preč odpravi, ter nalije se druga voda. J. Š.

Zgodovinske pisma.

3. pismo

iz Vertovcove „občne zgodovine“ §. 4.

Žitoreja še veči spodbodik k omikanju.

V družih, tudi gorkih deželah so se ljudje morde od tičev naučili zernje divjiga žita smukati in jesti. Ker jim je pa žito teknilo in se je dalo hraniti, so se zmislili ga množiti; sčasama so se prepričali, de se jim v zrahljani persti bolje obnaša in več da; niso se tedaj več okoli plazili, marveč se zemlje ali svojiga kraja poprijeli, si šotore napravili, v njih prebivati in pridelke hraniti. Tudi taki žitoredniki so mogli med sabo v zveze stopiti, sebe in svoje pridelke vzajemno braniti, in hudodelnike med sabo v strah djati, in, ko ni bilo drugač, jih tudi pokončati. Podvergli so se bili ali pervimu, ki je bil žitorejo zamislil, ali so si pa med sabo nar bolj jakiga za glavarja izvolili, kateri jim je, ali po svoji zastopnosti ali pa z njih svetam postave dajal, in čez nje gospodoval.

Tudi žitoreja je človeka iz divjosti vlekla, omikovala in ga čedalje k prijetnišimu življenju zbu-jala. Kjer koli so bili ljudje že z žitnimi pridelki, s sadjem ali drugim živežem bogato prevedeni, so jeli na marsikaj misliti, kar bi jim ljubši in prijetniši bilo. Tudi sila in potreba jih je učila marsikaj koristniga znajti. Vsaka koristna znajdba spričuje človekov úm, in ga povzdigne čez neumno živino. Brezštevilne rokodelstva, umetnije, znanosti in védnosti, ki nam koristijo, in brez katerih bi prav revno živeli, so bile znajdene v starodavnih časih. Nič ne vémo, kdo in s čem je prvi kopal, oral, zernje tolkel in mlel; kdo je prvi oginj zanetil, lonec naredil, močnik skuhal, pogačo ali kruh spekel. Neznani so nam, ki so prvi rude kopali, ali kovali, sekali, želi ali preli, tkáli, šivali itd. itd.

Od kar so bili ljudje na svetu, so marsikaj potrebniga in koristniga iznajdovali, in dokler bo svet stal, se bo še zmirej kaj iznajdovalo. Na visoki stopnji omikanja so mogli že tisti biti, med kterimi je bilo enimu bistrournimu v glavo padlo, besede na njih glase razkrojiti, in za vsaki glas posebno čerko znati, to je, učen in srečen je bil, ki se je bil prvi zmislil pisati. Kdo pa je bil? — Kdaj in kje je živel? tega ne vémo, kakor tudi ne za znajdnike tisučnih družih zlo koristnih reči.

Umne ljudstva, ki so se bile zemlje poprijele, marsikaj znajdle in izdelovale, so se počasi soznatile, vzajemno spoštovale, med seboj pogodile, v zveze stopile in svoje pridelke in izdelke zamenjevale, s perviga blago in blago, sčasama pa so se bile zmislile in iznajdle denarje delati, kar je za trgovino še bolj pripravno bilo. Kamela „aziatska barka“ je že v starodavnih časih, kakor še dan današnji, čez neizmerljive pešene pušave v velikih tropah, obdanih z dobro oroženimi varhi, blago